

πλουσίου πάντα περιποίησαι, ἵνα δοξάζεται διὰ πάντων
 Θεός ἐν τριάδι προσκυνούμενος, ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. *Ἀμήν.*

Noch herrschte das griechische Kaisertum über Kreta, aber die Herrschaft ist angefochten und bedarf der Kräftigung. Ein fremdländischer Wolf ist in die Hürde Christi eingebrochen, und Jakobus wird angerufen, durch sein Gebet die Rotte der Assyrer niederzuwerfen. Andreas denkt dabei wohl an das Chalifat von Damaskus, in dem die erobernde Macht der Araber einen festen Stützpunkt gefunden hatte.

2.

Ordo sancti Columbani abbatis de vita et actione monachorum.

Herausgegeben

von

Dr. O. Seebafs in Stuttgart.

Indem ich mich anschicke, die obengenannte Sammlung von Sermonen als den ersten Teil der Schriften Columbas des Jüngeren, die, so Gott will, mit Ausnahme der prosaischen und poetischen Briefe vollständig an dieser Stelle erscheinen werden, zu veröffentlichen, kann ich hinsichtlich der kolumbanischen Abfassung und handschriftlichen Überlieferung auf meine Abhandlung im letzten Bande dieser Zeitschrift zurückverweisen und hier auf einige kurze Vorbemerkungen mich beschränken.

Der Text ist im allgemeinen auf Grundlage der älteren der beiden Bobbienser Columba-Handschriften, die im 17. Bande des Neuen Archivs, S. 247 ff. beschrieben sind, gegeben, da diese nebst der zweiten, nur wenig abweichenden ohne Zweifel den Wortlaut am getreuesten überliefert. Nur für den ersten Sermon, welcher weder in den Bobbienser Handschriften noch bei Metzler vorkommt, sah ich mich genötigt, auf die Handschrift Nr. 140 der Vaticana Regin. zurückzugehen, in welcher der Text weit häufiger verderbt erscheint. Die Abschrift des ersten Sermons aus dem Cod. Reginens. sowie eine genaue Kollation der übrigen

Teile verdanke ich der freundlichen Unterstützung, die Herr Professor Mau am deutschen archäolog. Institut in Rom meiner Arbeit hat zuteil werden lassen. Die Seitenzahlen des Textes im Cod. Bob. I sind in eckigen, diejenigen des Cod. Regin. in runden Klammern am Rande bemerkt.

Gedruckt ist diese Sammlung kolumbanischer Sermonen als solche noch nicht, wohl aber finden sich, wenn auch in anderer Ordnung, die einzelnen Teile derselben in der ersten Gesamtausgabe der Werke Columbas, die von dem Minoriten Patrizius Fleming im Jahr 1626 zusammengestellt und von seinem Ordensbruder Sirinus unter dem Titel „Patricii Flemingi Collectanea sacra seu S. Columbani Acta et opuscula, per Th. Sirinum recens castigata“ 1667 zu Löwen veröffentlicht worden ist. Der erste Sermon unserer Sammlung *De homine misero, quid est aut quid erit* bildet hier die 16., der zweite *De perfectione monachi* die 3., der vierte *De dilectione spirituali* die 11. *Instructio*, während der dritte Abschnitt *De octo vitiis principalibus* von Fleming erst nach dem Pönitential, unmittelbar vor den Briefen als *Instructio de vitiis princip.* gegeben wird. — Rossetti hat im zweiten Bande von „Bobbio illustrato“ (Turin 1795) die *Regula monastica*, die ersten 13 Instruktionen (der Fleming'schen Ausgabe), darunter also auch den 2. und 4. Sermon unserer Sammlung, nach dem Cod. Bob. II herausgegeben.

Nachdrucke der ersten Fleming'schen Ausgabe sind enthalten in:

Maxima Bibliotheca vet. patr., Lugduni 1677, T. XII;

Bibliotheca vet. patr. eccl., ed. Gallandius, Venetiis 1788, T. XII;

Migne, Patrologiae curs. compl. ser. lat., T. LXXX.

In den unter den Text gesetzten kritischen Anmerkungen bedeutet:

I = Cod. Taurinens. G. V, 38, früher in Bobbio;

II = Cod. Taurinens. G. VII, 16, früher in Bobbio;

V = Cod. Vatic. Regin. 140;

M = St. Gallener Papierhandschrift Nr. 1346, von J. Metzler, aus dem Anfang des 17. Jahrhunderts;

P = Cod. 17188 der Nationalbibliothek zu Paris.

F = Fleming, *Collectanea sacra*;

R = Rossetti, *Bobbio illustrato*, T. II;

Flor. Fl. = die von Fleming in den Vorreden erwähnte Florinenser Handschrift unserer Sammlung;

(autem) ° (F) = (autem) fehlt bei (Fleming).

Die römischen Zahlzeichen über den vier Abschnitten der Sammlung sind von mir hinzugefügt.

Ordo sancti Columbani abbatis de vita et actione monachorum ^a.

I.

De homine misero, quid est aut quid erit ^b.

Cogita non quid ^c es, miser homo, sed quid eris; quia quod es momentum est, et quod eris semper. Non sis ergo tibi ipse ^d piger. Exerce in breui ^e, quod in aeternum possidebis. Repellat pigritudinem ^f laboris temporalis desiderium praemiorum. Spiritalis esto, si piger non ^g es; sed si ^g mundus te inritat, vide, quo fugias quod sequeris ^h, et quod numquam fugit cur non sequaris. Quare inpatiens ⁱ es in uilioribus, qui pretiosior poteras esse in melioribus? Noli esse incertus de certis melioribus, et noli esse certus de caducis. Respicias in aliis, quod alii in te uidebunt. Quid prodest in aquis umbram uidere oblectantem, quid tibi exultare ^k aut gaudere per somnia? Sed tamen haec somnia, longa ^l licet, unicuique breuia sunt, ea dī enim totius mundi quasi unius noctis obscurrimae est ^m, noctes uero somnia sunt. Expergiscere ⁿ ergo, o fili, de nocte, lumen quaere, ut uidearis ^o et uideas; accende lucernam et lege. Caue ne dormias, ne a somniis seducaris et fallacitate ^p imaginata decipiaris, ut credas uera esse quae falsa sunt, et ^q surgens postea deceptum te doleas. Tua uita rota est, cotidie currit, non te expectat. Uade cum ea igitur. Hic ^r praepara tibi ^s sumptus, ex agro

a) *So der Titel der Sammlung in Flor. Fl., P (letzterer actibus statt actione). Incipit ordo lectionum officii s̄ci columbani abbatis V.*

b) *Die Überschrift des ersten Sermons fehlt in V. Quid est aut quid erit? Flor. Fl.*

c) nunquid FP.

d) ipse tibi F.

e) breue V, imbreui P.

f) pigritationem F.

g) non (n̄) und si in Rasur V.

h) quid fugias, quid sequaris, FP.

i) inpatiens V (Corr. 2). — *Prof. Mau hat eine ältere und eine nicht viel jüngere Korrektorenhand unterschieden.*

k) exultari V.

l) longa V (Corr. 2).

m) *So nach F, der zu ea dī „f. dies“, zu obscurrimae „f. obscurrissima“ am Rande bem., und P (breuia sunt ea, Dei — am Rande „e. dies“). V giebt die offenbar verderbte Stelle: . . . breuia sunt ea Dī enim totius mundi quasi unius obscurrissima esse.*

n) Expergesce V, wobei das dritte e zu i umgewandelt von Corr. 2.

o) uidēris V (Corr. 2).

p) falsitate F.

q) Exsurgens V.

r) hic (Corr. 2) V, hinc FP.

s) sumptus * V.

alieno secedere iuberis. Caue^a ne tuum uendas, hic nihil habes, o homo; in terra, de qua nudus^b natus et^c in qua puluere dissolueris, ne uendas caelum, ubi aeterna hereditas est, tamen si non perdidisti. Alioquin^d si perdidisti, te ipsum uende, ut possis recipere. Quid dixi, te ipsum uende? Uitia tua uende et eme uitam. || Quaeris forte quae sint? Superbiam^e, primum uitium^f, primo ante omnia^g, uende, et eme inde^h feliciter humilitatem, qua sis Christo similisⁱ dicenti: discite a me, quia mitis sum et humilis corde¹ et cetera^k. Breuiori compendio ista ex integro uendita uendentur et minori cupiditate contempnentur^l, quia^m radice excisa cuiuslibet arboris non magni penduntur rami. Scito quae uendas ad huius interitum carnis, ut spiritus saluus sit in diemⁿ domini nostri Jesu Christi²: gulam fornicationem cupiditatem^o iram tristitiam accediam^p uanam gloriam inuidiam, quae melius fuerat si perdidisses, licet si nihil accepisses.

II.

Qualiter monachus deo placere debet^q.

Quid in mundo optimum^r est? || Auctori eius placere. Quid^[f. 98a] est eius uoluntas? Complere^s quod iussit^t, hoc est recte uiuere^u et pie aeternum quaerere; pietas enim et aequitas^v pii et recti^w uoluntas est. Ad id quomodo peruenitur? Studio.

a) uide FP.

b) nudus ° P.

c) es et FP.

d) perdidisti. aliquin V (Corr. 2).

e) superbia V.

f) quasi uitium FP.

g) omni^a V (Corr. 2).h) inde *durchgestrichen* V.

i) quasi xpo similis sis VP.

k) et cetera ° F.

l) et minore cupiditate habendi contempta FP.

m) qui V.

n) die, Vulg.

o) cupiditatem fornicationem F.

p) accediam F, acediam V (Corr. 2).

q) *Die Überschrift nach* VP Flor. Fl. ° I III FM.

r) optime V.

s) conplacere II FR

t) ius sit V.

u) || uiuere V (u am Anfang ausradiert Corr. 2).

v) equitas V.

w) pia et recta VP.

1) Matth. 11, 29.

2) 1 Kor. 5, 5.

Studendum est ergo in ^a pietate et aequitate. Ad hoc conseruandum + quid iuuat? Intellectus, qui caetera ^b alia euentilans ^c, nihil cui inhaereat ^d firmum inueniens, de his quae mundus habet ^e ad unum quod aeternum ^f est ^g ratione conuertitur ^h. Mundus enim transibit et cottidie ⁱ transit et rotatur ^k ad finem. Quid enim habet, quod fini ^l non adsignet? Et ^m quodammodo uanitatis columpnis ⁿ fulcitur ^o; quando autem uanitatis finis affuerit ^p, tunc ille cadet ^q et non substitet ^r; quod ^s autem non finitur de mundo non dicitur. Morte ergo et occasu omnia transeunt et non stant. Quid ergo sapiens diligere debet? mortuam imaginem, ex parte mutam et ex parte sonoram ^t, quam uidet et non intellegit ^u? si enim intellegeret, forsitan diligeret ^v. + Sed et in hoc offendit, in quo se non ostendit. Quis enim intellegit uel semet ipsum uel ^w alterum, florem terrae et terram de terra factum ^x, qua dignitate dei filium et caeli-

(f. 79b) colum ^y || facit, terra et puluis post modicum futurus et nisi
[f. 98b] anima mediante || nunquam ^z profuturus ^{aa}!

Si quis hoc intellegit ^{bb}, cui deus donauit, qua uita uiuere oportet, ut aeternus sit de mortali ^{cc}, sapiens de stolido, caelestis de terreno: primum sensum habeat ^{dd} purum, quo ^{ee} utatur ad

- a) in ° P.
- b) cetera V.
- c) uentilans V P.
- d) inhaeret F, inerat P, inherat V.
- e) firmum — habet ° V.
- f) in aeternum V.
- g) est ° V.
- h) F *bemerkt*: in codice mendose „convertuntur“.
- i) cotidie II.
- k) Mundus — rotatur ° V P.
- l) finem V P.
- m) Et ° V P.
- n) in columpnis *das p ausradiert* II, columnis V.
- o) fulcitur V (*Corr. 1*).
- p) adfuerit II.
- q) cadit V P.
- r) subsistit V P.
- s) quando V.
- t) onerosam V P.
- u) *in* intellegit *das zweite e in i verwandelt von Corr. 2 in V.*
- v) *Von + bis + tragen die Schriftzüge in II einen jüngeren Charakter.* diligeret I, non diligeret M.
- w) et uel V.
- x) facturam P.
- y) caelicolam II F M, caeli cadu V, coeli coelu P.
- z) numquam V.
- aa) futurus P.
- bb) intellegit (*das zweite e in i korrigiert von Corr. 2*) V.
- cc) mortale (*Corr. 2*) V.
- dd) habet P.
- ee) quod V.

bene uiuendum, et non quod^a est sed quod^a erit uideat. Id enim erit quod non est, et per ea quae uidet ea quae non uidet cogitet, et nitatur esse quod creatus est, et dei gratiam suo aduocet conamini. Impossibile est enim solum^b per se unumquemque adipisci quod perdidit in Adam. Quid autem prodest sensum accipere et non eo bene uti? Bene utitur ille qui sic uiuit, ut nunquam^c aut paeniteat^d aut non^e paenituerit. Paenitentia enim sera male^f usum arguit et bona conscientia uitam laudat. Quid ergo sensus purus^g diligere sapit? Illud certe quod diligere et^h caetera omnia fecitⁱ semperque manet et nunquam senescit. Nihil aliud extrinsecus^k diligendum est secundum^l ueri^m rationemⁿ nisi aeternum et aeterna uoluntas, quae ab aeterno mirabili ineffabili inuisibili^o incomprehensibili^p omnia implente^q et omnia excedente^r praesente et fugiente^s inspiratur et animatur. Nihil hic sapiens diligere debet, || quia^t nihil [f. 99a] durat; aeterna enim illuc^u cum aeterno et caduca hic cum mortali sunt.

Periculosum est ergo habitare inter fallentia et falsa, et non uera uidere quae debes^v amare, et uidere insuper quae fugiendo prouocant et quasi in somnio^w te cum eis peccare persuadent. Iure^x odiosa tibi blanditis^y rident, et iure diligenda ac si^z non essent^{aa} se^{bb} subducunt. Constat ergo sollicitum^{cc} esse de-

- a) quid F.
- b) solum ° V P.
- c) numquam V.
- d) aut non paeniteat P V.
- e) non ° F M.
- f) malum P.
- g) purus sensus P.
- h) et ° V et caetera ° P.
- i) facit V P.
- k) extrinsecum M F.
- l) secundum ° V P.
- m) rei M.
- n) ratione P, uenerationi *statt* ueri rationem V.
- o) inuis. ° V P.
- p) non compr. V P.
- q) complete P.
- r) exigente V P.
- s) praesente et fugiente *zugefügt von Corr. 2 V.*
- t) quod M F R, et quia V.
- u) illic M F.
- v) non *vor* debes *übergesetzt* M.
- w) in summo V, in somate P.
- x) *so bessere ich*; et re I I I F, re ipsa M, res otiosas V P.
- y) uel blandiciis *statt* tibi blanditis V.
- z) quasi M.
- aa) .ēē. V.
- bb) sed I I F (*bemerkt*: forte „se“) sic se subducunt V P.
- cc) sollitum (*Corr. 2*) V.

bere ^a eum qui inter fallentes habitat, uelut qui non euadet ^b, si non eos fugerit ^c cauteque se ^d bene egerit ^e. Nos quomodo fugiemus mundum ^f, quem diligere non debemus, qui in mundo sumus quique ei ^g mori docemur et e contrario eum intra nos (f. 80a) quadam libida ^h cupidine || cludimus ⁱ, quem sub pedibus quasi ^k nostris conculcare debuimus. Conculcat mundum qui se ipsum uincit, qui uiciis ^l antequam natura, mente quam ^m corpore moritur. Nemo enim semet ⁿ ipsi parcens mundum odire potest, in se enim solo mundum ^o aut diligit aut odit ^p. Nihil habet quod amet ^q de mundo, qui corporis ^r uoluptatibus ^s mortuus est. Tali morte moriamur, quia mors illa corporalis ^t cunctos, ista paucos tenet ^u. Paucorum enim sic ^v uiuere quasi mortui ^w cottidie; et dum non semper fuit nec semper ^x esse potest ^y in mundo ^z, sed (f. 99b) in quadam bre||ui medietate degit ^{aa}, unusquisque sic uiuere ^{bb} debet ^{cc}, quasi cottidie moreretur ^{dd}, ut aeterna tantum et caelestia, in quibus si meruerit aeternus et caelestis futurus sit, cogitet. Quae enim ante mundum fuerant, ipsa erunt et post mundum et in perpetuum; et adhuc sunt, sed non apparent et

- a) debere esse M.
 b) euadit V P.
 c) fugerit V.
 d) se ° M, si F, se *zugefügt von Corr. 2 in V*.
 e) agerit I II.
 f) mundum fugiemus M.
 g) qui ei V P.
 h) libida II.
 i) quadam libidine concludimus V P.
 k) quasi ° P.
 l) uitiis II V.
 m) ante quam V M P, F *konjiziert* tam mente.
 n) sibimet M P.
 o) ipse enim solus mundum V P (mundus V).
 p) audit (?) P.
 q) quodammodo *für* quod amet P.
 r) corporis sui V P.
 s) uoluptatibus I.
 t) temporalis R.
 u) cunctos tenet ista paucos V P, haec *statt* ista M.
 v) enim est, uiuere P; est, sic M.
 w) mori M P.
 x) semper ° M F.
 y) cottidie. et dum in mundo semper fuit. nec semper esse poterit V.
 z) hoc mundo M.
 aa) deget I II, debet M F, quadam breuitate degit V, nec semper esse poterit in mundo, quasi in quadam breuitate degit P.
 bb) ^{ui}uere (Corr. 2) V.
 cc) debet ° M F.
 dd) so M P, morietur I, moriretur II R, moriatur F, *der aber bemerkt*: in MS. „morietur“; moretur in moriatur *geändert von Corr. 2 V*.

a nobis ^a in tantum celata ^b sunt, ut ^c non licet ea loqui hominibus. In cor enim aut in aures ^d hominis non ascendunt ^e neque ^f intrant neque humano visu perspicere queunt ^g. O quam dolenda condicio ^h! Quae amare debuimus sic a ⁱ nobis sequestrata ^k et inconperta et ignota sunt, ut quandiu ^l homines sumus et in hoc ^m corporis ergastulo ⁿ constituti, omnino ^o nobis impossibilia sunt uideri audiri ^p cogitari ^q ea quae uere ^r bona sunt et aeterna. Quid ergo faciemus? Uel ignota amemus ^s et quaeramus, ne forte in perpetuum ea ^t ignoremus et perdamus. Sine causa enim natus est, qui illa perpetua in ^u perpetuum ignorabit et illa aeterna in aeternum nesciet ^v.

O te miserum hominem! quod uides debes odire, et quod amare te conuenit ignoras. Laqueus ^w tibi tua uita, inretiris uelis nolis; in te habes quo conpedieris ^x, in te non || habes [f. 100a] quo solueris ^y. Cauebisne te miser in teque ^z ne confides ^{aa}, || (f. 80b) qui a ^{bb} te laquearis nec a te solueris; oculos habens caecus ^{cc} ligaris libensque morti ^{dd} duceris. O intolerabilis caecitas, o dolor incomparabilis ^{ee}, o infelicissima miseria ^{ff} qui

a) a ° V, quia *für* et a P, a nobis ° R.

b) caelata V.

c) et V.

d) aure V.

e) ascendit V.

f) nec M.

g) humanum (Corr. 2) super speciem eunt V, humanam super speciem eunt P.

h) conditio II.

i) si ea MF.

k) sequaestrata V.

l) quamdiu V.

m) hoc ° VP.

n) aergastulo I.

o) omnia P.

p) audiri ° VP.

q) cogitare P.

r) uera II.

s) ememus *zu* amemus *gebessert* (Corr. 2) V.

t) ea in perpetuum VP.

u) et in MF.

v) non scit VP.

w) loquens F, laqueus tibi est uita tua VP.

x) conpedieris V.

y) in te habes quo saluaris P, in te *h* (Corr. 1?) non habes quo

soluaris V.

z) que ° M.

aa) Caue miser. in te non confidas VP.

bb) quia R.

cc) cecos V, caecos P.

dd) morti *aus* morte (Corr. 1? 2?) V.

ee) cecitas. Odor in *||* comparabilis V.

ff) misera V.

fauet^a aduersariis^b, qui libenter se tradit persecutoribus sibi^c nunquam parcentibus, qui se alligantibus et morti tradentibus gaudens^d consentit. Quis unquam laetus ad mortem^e pergit, quis ad iugulandum^f uel ad^g decollandum^h libens ducitur? Vaeⁱ tibi, humana miseria, utinam tantum iugulareris uel decollareris et^k non in aeternum cruciareris! Quid te caecius^l, o misera humanitas, quae sic erras, uidens^m licet. Uidesⁿ usque ad caelum, non ultra; citra caelum sapis^o, ultra caelum non sapis. Dura^p inconpungebilisque^q ignorantia, quis tibi narrabit innarrabilia^r? Infelix humanitas, quid^s tibi subueniet? Audi quid sapiens dixit: cui pauca non sufficiunt, plura^t non proderunt¹. Audisti, credo, dominum in euangelio dicentem: ite maledicti in ignem aeternum^u², et propter quid^v scis itur in ignem, miser homo. Esto misericors, forte a filio perditionis te sic || abstrahere poteris; ne parcas cibo^w, ne fragili parcas uestimento, ne tibi tua praeferas, plus te ames quam tua, plus animam^x quam res tuas^y; tumet^z enim tantum es miser

[f. 100b]

- a) faues R.
- b) aduersariis (*Corr.* 2) V.
- c) qui sibi V P.
- d) gaudet V P.
- e) unquam ad mortem laetus V.
- f) jugulandum F.
- g) aut *statt* uel ad M.
- h) uel immolandum V P.
- i) Ue II, Ve V.
- k) ut R.
- l) citius V P.
- m) fidens M.
- n) uidens P M (M *scheint in uideas korrigieren zu wollen*), uide^{||||}ns (*ursprünglich wahrscheinlich uideatis*) V.
- o) capis M.
- p) dura et inconpungebilis ign. P.
- q) inconpungebilisque II, inconpingilisque V, incomparabilisque M, inconprehensibilisque F.
- r) innarrabilia V, inenarr. M.
- s) quis V P.
- t) plurima V, multa P.
- u) in aeternum V.
- v) quod V P.
- w) cybo I.
- x) animam tuam M.
- y) tuas ° P.
- z) tuinet I II.

1) Dürfte wohl kaum Schriftwort sein. Vgl. Instr. Columb. XIV (nach Fleming) am Anfang.
2) Matth. 25, 41.

et ^a non tuae res ^b. Plus ^c te met ^d amare debes ^e quam aliena. Quid enim ^f tuum est praeter animam? Noli ^g ergo unicam ^h tuam perdere pro nihilo. Ne parcas caducis, ne aeterna ⁱ perdas; alienus ^k tibi totus mundus est, qui nudus natus ^l nudus sepeliris ^m. O inremediabilis dementia! quid ⁿ alienum caducum tanto amore diligis, ut aeternum proprium in aeternum ^o perdas. Cogita itaque mortem, quae finem dat mundi uoluptatibus ^p, et uide, quo ^q amoena diuitum abiit ^r laetitia. Luxus iocus libido luxuria ^s conticuere ^t, et cadauer nudum uermibus et putredine dissoluendum ^u limus suscipit ^v, miserrima anima paenis aeternis reddita ^w. Quid hac ^x conditione lacrimabilis, quid hac ^x miseria infelicis, qui ^y usque ad corruptionem et interitum per|petuum (f. 81a) huius uitae uana ^z sectatur? Uere melior ^{aa} fuit unius horae ^{bb} patientia quam aeterni temporis sera paenitentia ^{cc}. Time ergo citra caelum mortem, ultra caelum ^{dd} ignem || aeternum; hoc quod (f. 101a) uides, illud quod non uides ^{ee} sed tamen credis ^{ff} ei qui uidit;

a) et ° M.

b) tuas; tu met — res ° V.

c) cum plus M.

d) tua V P.

e) debeas V P.

f) ergo P.

g) nolite, die letzten beiden Buchstaben durchgestrichen V.

h) tunicam V, animam F.

i) aeternam, das m durchgestrichen V.

k) alienum M F.

l) natus es. V.

m) repelleris V P.

n) qui *Corr. 1*, que *Corr. 2 in V*.

o) in aeternum ° V P.

p) uoluntatibus II F.

q) quos P.

r) abiit *aus* habuit (*Corr. 1*) V, habuit P.

s) luxoria I.

t) conticuere M F.

u) dissoluendum I.

v) suscepit V, suscepit F P.

w) poenis aeternis redita (*Corr. 2*) V.

x) ^hac (*Corr. 2*) V.

y) qui *Corr. 1*, que *Corr. 2 in V*, quae P.

z) una P, humana R.

aa) melius V P.

bb) unius horae ° V P.

cc) paenitentiam I, patientia V.

dd) mortem, ultra caelum ° V P.

ee) hoc uides, illum non uides P.

ff) credes V P.

uerax enim ^a est dominus noster Jesus Christus, cui honor ^b et gloria in saecula saeculorum ^c.

III.

De octo uitiiis principalibus ^d.

Octo sunt uitia principalia, quae mergunt ^e hominem in interitum: [f. 124b] gula ^f fornicatio cupiditas || ira tristitia accedia ^g uana gloria superbia. De gula castiganda dicitur: nolite ^h seduci ⁱ in saturitate uentris ^l. De fornicatione: fornicatores autem ^k et adulteros deus iudicabit ^l ². De cupiditate autem legitur ^m: radix omnium malorum cupiditas est ⁿ ³. De ira: qui irascitur fratri suo reus erit gehennae ^o ignis ⁴. De tristitia: tristitia autem saeculi mortem operatur ⁵. De accedia ^p: multa mala docuit otiositas ⁶. De uana gloria: ascendet ^q foetor ^r illius qui magnificat opera sua ⁷. De superbia ^s: superbis deus adversatur ⁸, et: qui se exaltauerit humiliabitur ⁹. Haec ^t igitur ^u omnium origines ^v et causae ^w sunt

- a) enim ^o P, est enim V M.
 b) est honor V P.
 c) saeculorum. amen. II.
 d) So III, de octo uitiiis V P.
 e) mergunt (*Corr. 2*) aus merguntur V.
 f) Id sunt gula V P.
 g) accedia II M F, in accedia e zu i gemacht (*Corr. 2*) V, accidia P (*stets*).
 h) noli P.
 i) duci F.
 k) autem ^o P.
 l) diiucabit V.
 m) dicitur V.
 n) est cupiditas V P.
 o) gehēne (*Corr. 2*) V.
 p) accidia V P.
 q) ascendit V.
 r) faetor V.
 s) De superbis V P.
 t) Hae V P.
 u) igitur (*Corr. 1*) V.
 v) sunt origines M.
 w) cause V.

1) Nach Flem. Jes. 23; ich habe weder in diesem Kapitel noch anderwärts in der h. Schrift diese Worte gefunden. Dem Verfasser schwebte vielleicht Luk. 21, 34 vor.

2) Ebr. 13, 4.

3) 1 Tim. 6, 10.

4) Matth. 5, 22.

5) 2 Kor. 7, 10.

6) Sir. 33, 29: multam enim malitiam docuit otiositas (Vulg.).

7) Joel 2, 20: ascendet foetor ejus . . . quia superbe egit (Vulg.).

8) Deus superbis resistit 1 Petr. 5, 5 (Vulg.).

9) Matth. 23, 12.

malorum, quae sic sunt sananda^a per contraria. Gula triplex^b uincenda est per abstinentiam ieiunii de hora^c nona in horam nonam et parcitatem cibique^d uilitatem^e. Fornicatio autem et omnis immunditia^f nec^g nominanda in uobis^h sintⁱ, sicut decet sanctos^l per castitatem et continentiam sollicitam et semper timentem. Cupiditas uero nihil habendo^k proprium uincitur et^l omnia communia possidendo. Ira patientia et mansueta lenitate^m superanda est. Tristitia uero laetitia spiritaliⁿ et spe futurae beatitudinis uincenda est. || Instabilitas [f. 125a] autem acediae^o mansuetudine stabili et unius^p loci habitatione corrigenda est per sobrietatem, scriptura dicente: si^q spiritus potestatem habentis ascenderit super te^r, locum || (f. 81b) tuum ne dimiseris². Uana gloria^s quoque et elatio in-munda atque^t superbia uera^u humilitate et cordis contritione per dei timorem uincuntur.

IV.

De dilectione spiritali v.

Moyses in lege scripsit: fecit deus hominem ad imaginem et similitudinem suam³. Considerate, quaeso,

a) sanande V.

b) So III MF, tripliciter VP. (In P am Rande: Qualiter quodque uitium uincendum). Die im Text gegebene Lesart dürfte nach Cass. De inst. coen. V, 23 vorzuziehen sein.

c) ora V.

d) cybique I.

e) utilitatem F.

f) immundicia V.

g) quae nec M.

h) nobis VP.

i) sint ° P.

k) habere V.

l) sed statt et VP.

m) Ira mansuetudine et lenitate VP.

ti

n) laetia spali (Corr. 2) V.

o) accidia VP, occiditur M.

p) vor unius t ausgestrichen (Corr. 2) V.

q) et si V.

r) superbe P.

s) Uana gloria aus uanam gloriam (Corr. 2) V.

t) adque I.

u) in-munda et quem superbiae uitium praemit uera VP.

v) In VP und Flor.Fl. hier die Überschrift: De disciplina. Vgl. meine Abhandlung in der Zeitschr. f. K.-G. XIII, S. 519. 527f., bes. auch 529 Anm. 3.

1) Eph. 5, 3.

2) Pred. Sal. 10, 4.

3) Vgl. 1 Mos. 1, 26f.

dicti huius^a dignitatem. Deus omnipotens inuisibilis inconpraehensibilis^b innarrabilis inaestimabilis^c de limo hominem^d fingens imaginis^e suae dignitate nobilitavit^f. Quid homini ad deum, quid limoso et^g spiritui? deus enim spiritus^h est¹. Grandis dignatioⁱ, quod^k deus suae aeternitatis imaginem et morum suorum similitudinem homini^l donauit. Magna dignitas homini^m dei similitudo si conseruetur, sed grandis iterum dampnatioⁿ dei imaginis uiolatio. Quod enim homo^o accipit^p de flatu dei^q si in contrarium deprauauerit usum et beneficium naturae contaminauerit, tunc dei similitudinem corrumpit et quantum in se est delet. Si autem animae insitis uirtutibus usus^r fuerit in rectum, tunc deo erit similis. Quascunque ergo^s deus in nobis [f. 117a] in prima nostra || conditione uirtutes seminavit, ipsas ei^t reddere nos praeceptis^u docuit. Hoc est primum: diligere ex toto corde dominum^v nostrum, quia ipse prior dilexit nos² ab initio et antequam essemus. Dei enim dilectio imaginis eius^w renouatio; deum^x autem diligit qui eius mandata custodit, dixit^y enim; si diligitis me, mandata mea seruate³. Hoc est mandatum^z eius: dilectio inuicem iuxta illud:

- a) huius dicti P.
- b) incarnabilis inconpraehensibilis V P.
- c) innarrabilis inaestimabilis ° V P, inestim. II.
- d) homine I.
ni
- e) imagis (Corr. 2) V.
- f) dignitatem ei tribuit V P.
- g) humus für limoso et P, quid aliquid humus spiritui V.
- h) spiritus omnipotens V.
- i) dignatio^o (Corr. 2) V.
- k) est, quod M.
- l) homini ° P.
- m) hominum P.
- n) damnatio II V.
- o) homo ° V P.
- p) so III F, accepit V M P.
- q) quod enim de flatu dei accepit P.
- r) ||u||sus (anfänglich wohl „cursus“) V.
- s) quas cum ergo V.
- t) ei ° V P.
- u) praeceptis ° V P.
- v) dominum deum nostrum P.
- w) est statt eius P.
- x) deus I.
- y) dicit P.
- z) mand. est P.

1) Joh. 4, 24.

2) Matth. 22, 37. 1Joh. 4, 19.

3) Joh. 14, 15.

hoc est mandatum meum, ut diligatis inuicem^a, sicut et ego dilexi uos¹. Dilectio autem^b uera non in^c uerbo est tantum, sed opere^d et ueritate².

Reddamus itaque^e deo nostro, patri^f nostro, suam imaginem inuiolatam^g in sanctitate, quia ille^h sanctus est iuxta illud: sancti estote, quia ego sanctus sum³; in caritate, quia caritasⁱ est^k iuxta illud Johannis: deus caritas est⁴; in pietate et ueritate, quia ille pius est et uerax¹. Ne simus alienae imaginis^m pictores! tyrannicae enimⁿ imaginis pictor est^o, qui ferus est, qui iracundus est, qui superbus est. Sicut enim falsa scientia legitur^p, sic falsa etiam imago umbrata^q depraebenditur. Diuisa est enim^r ueritas a falsitate, iustitia ab iniquitate, caritas a malignitate, diligentia a^s securitate, aequitas a prauitate, di- [f. 117b] lectio a simulatione^t, et utraque^u imagines quasdam in nobis pingunt sibi inuicem contrarias. Pietas enim et impietas^v, pax et discordia contraria sibi sunt. Ne forte itaque nobis tyrannicas introducamus imagines, Christus in nobis pingat suam^w imaginem, qui pinxit dicendo^x: pacem meam do uobis, pacem

a) iuxta illud: hoc — inuicem ° V P.

b) autem ° V P.

c) in ° V P.

d) in opere M.

e) ita et V P.

f) et patri M.

g) inuiolatam I.

h) tum quia ipse M.

i) karitas I.

k) iuxta — caritas est ° V P.

l) so V P, pius est. uerax est III, pius et uerax est M F.

m) imaginis alienae P, aliene imagines V.

n) neben tyrannicae an Stelle von enim in II das Zeichen † über gesetzt, enim ° R.

o) nach pictor est . . . Rasur von sechs Buchstaben (fol. 82^a) qui V.

p) so in den Codd., delegitur M.

q) umbrata ° V P.

r) enim ° P.

s) ab III.

t) adsimulatione, d durchgestrichen (Corr. 2) V.

u) utraque V P, in V aus utraque umgeändert von Corr. 2.

v) ab impietate V P.

w) suam pingat V P.

x) quippe dicendum est für qui pinxit dicendo V P.

1) Joh. 15, 12.

2) Joh. 3, 18.

3) 3 Mos. 11, 44.

4) 1 Joh. 4, 16.

meam^a relinquo uobis¹. Sed quid prodest quod scimus quia pax bona est, si non bene seruetur^b? Solet enim optimum^c quodque fragilissimum fieri^d et praeciosa^e quaeque maiori cautela^f et diligentiori custodia indigent; nimium enim^g fragile est quod leui sermone perditur et minima^h fratris lesione deperit. Nullumⁱ enim ledis quando ei adularis^k, et nulli blandiris quando eum dispicis^l; dic enim: fatue^m, et pacem uiolasti et reus factusⁿ es gehennae². Cauendum est itaque dilectionem fraternam studentibus complere^o loqui ut libet et^p pro animi motu linguam mouere^q, dum non solum de iniuriis sed etiam de otiosis sermonibus rationem reddemus. Quapropter [f. 118a] studendum est in multis sermonibus || non inmorari sed necessaria quaeque^r proloqui^s; nihil enim suauius est^t hominibus quam aliena loqui et^u aliena curare^v et otiosa passim uerba proferre et de absentibus detrahere. Et ideo qui non possunt dicere^w: deus dedit mihi linguam eruditam, ut possim sustinere eum qui lassus^x est uerbo³, taceant, et^y si quid dicant, pacificum sit; quamuis enim^z sapiens minus paucis offendit

- a) meam *ausradiert* in V, ° P.
 b) seruatur V.
 c) optimum V.
 d) optimum quod fragilissimum diligentissime seruari P, fieri ° V.
 e) pretiosa V.
 f) cautella I.
 g) enim ° I.
 h) ^{im}mina (*Corr. 2*) V.
 i) multum M.
 k) non adölaris V.
 l) dispicis *geändert* zu desp. von *Corr. 2* in V.
 m) fatuae I, fatue, u *durchgestrichen* V.
 n) *In fac|tus Schluß von fol. 40 in II. Am Rande daneben Φιλοµυένη.*
 o) complere II V.
 p) ut V.
 q) loqui ... mouere ° R.
 r) quaeque ° V P.
 s) loqui M F.
 t) est ° II M F.
 u) et ° M.
 v) curari V.
 w) Et ideo ... dicere V P.
 x) lapsus V M P.
 y) et ° P.
 z) enim ° V.

1) Joh. 14, 27.

2) Matth. 5, 22.

3) Jes. 50, 4.

sermonibus ^a quam multis. Quando enim unusquisque mentitur maledicit detrahit, se ipsum ^b proprio mucrone iugulat. Quid autem aliud nobis inimici optassent ^c, || nisi ut nostris armis (f. 82b) propriis succumberemus ^d? Noli detrahere, ait scriptura, ne eradiceris ^e. Uide quid laboratur in operibus impietatis: habitatio et plantatio ^e, quam uix ^f magnis ac diurnis ^g laboribus plantamus ^h, uno detractiois uerbo eradicatur, et quod ⁱ longo labore uix queat ^k stabiliri, unius sermonis impetu subruitur ^l. Caueat ergo unusquisque, ne sua radix de terra uiuentium pro odii detractioe eradicetur ^m; nullus enim umquam detrahit ⁿ ei ^o quem diligit, detractio enim odii ^p primogenitus est, et ideo || talis [f. 118b] patris filius merito eradicandus erit ^q.

Periculosa habitatio, karissimi, in qua ista non uitantur. Si enim, ut ait apostolus, inuicem inuidetis et inuicem mordetis, inuicem detrahitis, dico, uidete ^r, ne ab inuicem consumamini ^s. Si enim qui non diligit in morte est, ubi erit qui detrahit? Lacrimis in his opus magis quam uerbis est ^s. Quid enim diligentius, quidue ^t habundantius lex dei mandauit quam dilectionem? et raro inuenis quemquam ^u sic facientem. Quid dicemus ^v pro excusatione? nunquid ^w possumus dicere: laboriosum est, durum est? Non est labor dilectio, plus suaue est,

a) quamuis minus offendit paucis sermonibus P.

b) semet ipsum V P.

c) obtassent V.

d) succumberemus II V, succumbamus M.

e) subplantatio P.

f) quam uis magnis *Corr. 1*, quæ |||| magnis *Corr. 2 in V*; quamuis P.

g) diuinis P F, diuturnis M.

h) plantatur (*Corr. 2*) V.

i) quam V, quamuis P.

k) quaeat I V.

l) obruitur P.

m) eradicetur pro odii detractioe M F.

n) detrahet M.

o) ei ° V.

p) detractioe ... odii ° P.

q) *Über dem folgenden Abschnitt: De dilectione spirituali in P und Flor.Fl.*

r) *Die Worte et inuicem ... uidete sind in I unten am Rande hinzugefügt.*

s) *so I II M F; est magis quam uerbis V P und Columba Ep. 4, (Flem. p. 30 F).*

t) quid abundantius V P.

u) quicquam V.

v) Quid (*aus quod Corr. 2*) dicimus V.

w) Numquid V.

1) Prov. 20, 13: *μη ἀγάπα καταλαλεῖν, ἵνα μη ἐξαρθῆς* (LXX).
Vulg. anders.

2) Nach Gal. 5, 15.

plus medicale^a est, plus salubre est cordi dilectio^b. Si enim uitii^c languidum^d non fuerit cor^e, ipsius sanitas^f dilectio est et quod deo^g carum sit. Nihil autem^h deo plus carum est quam dilectio spiritalis, maxime cum suae legisⁱ et omnium mandatorum suorum summa sit iuxta illud apostoli: qui autem diligit proximum^k, legem implebit^l¹. Qui uero legem impleuit^m studioⁿ dilectionis habet uitam aeternam, sicut et Johannis dicit: fratres, scimus quoniam de morte ad uitam^o transiuimus^p, quia^q diligimus fratres; qui enim non diligit, in morte^r est. Si quis autem occidit homicida^r est; scitis autem quia omnis homicida^r non habet uitam aeternam in se manentem². Aut^s (f. 83a) ergo nihil agendum est nisi dilectio, aut nihil sperandum^t est nisi poena; plenitudo enim^u legis caritas³. Quam nobis ille pius habundanter^v inspirare dignetur dominus noster et saluator Jesus Christus, qui dignatus est^w dare^x pacis conditor et caritatis deus, cui^y gloria^z in saecula saeculorum. Amen^{aa}.

- a) medicabile V P.
 b) cordilectio V, cor dilectione P.
 c) intus P.
 d) languendum V.
 e) cordis P.
 f) suauitas M.
 g) dei V P.
 h) autem ° V P.
 i) sua legis V, legis suae P.
 k) proximum suum P.
 l) implebit (Corr. 2) V, impleuit M R Vulg.
 m) qui uero legem impleuit ° V P.
 n) studium V P.
 o) ad uitam ° V.
 p) transimus R.
 q) quoniam V P.
 r) homicida (Corr. 2) V.
 s) Ait V.
 t) sperandu I.
 u) ergo V P.
 v) abundanter V.
 w) est ° I.
 x) dici M.
 y) dare pacem et conditor et caritas cui V, dare pacem et concordiam et caritatem cui P.
 z) est gloria I.
 aa) Amen ° V.

1) Röm. 13, 8.

2) 1 Joh. 3, 13—15.

3) Röm. 13, 10.